

Mirosław Bigot, Jarosław Ślęzak

Karta Dużej Rodziny jako jeden z instrumentów wsparcia rodziny w Polsce

Abstract

Polityka społeczna w Polsce w ramach modelu socjaldemokratycznego ukierunkowana jest na bezpieczeństwo socjalne. Istotnym wyzwaniem dla polskiej polityki społecznej jest podniesienie poziomu dzieciństwa w oparciu o efektywne rozwiązania w polityce rodzinnej. W ramach polityki rodzinnej prowadzone są działania ukierunkowane na zabezpieczenie społeczne poprzez m.in.: świadczenia rodzinne, świadczenia z funduszu alimentacyjnego, świadczenia wychowawcze. Istotnym elementem polityki rodzinnej w Polsce było wprowadzenie w 2014 r. Karty Dużej Rodziny, skierowanej do rodzin wielodzietnych (posiadających minimum trójkę dzieci). Karta Dużej Rodziny jest ogólnopolskim wsparciem (w odróżnieniu od kart samorządowych). W ciągu 2 lat funkcjonowania w systemie polityki społecznej Karta Dużej Rodziny jest honorowana przez 1179 partnerów i jest instrumentem rozwijającym się.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, polityka socjalna, polityka rodzinna, Karta Dużej Rodziny, rodzina

Podstawową funkcją polityki społecznej jest jej służebna rola człowiekowi. Dlatego poszukuje ona rozwiązań dotyczących bezpieczeństwa socjalnego dla jednostek, grup społecznych, rodziny, a także szeroko postrzeganego społeczeństwa. Polityka społeczna jest pojęciem wieloznacznym¹. Najczęściej bywa postrzegana jako działania praktyczne/praktyka bądź jako dyscyplina naukowa. Za J. Auleytnerem politykę społeczną można określić jako: „działalność państwa i organizacji pozarządowych, której celem jest poprawa położenia materialnego i wyrównywanie szans życiowych

---

¹ K. Głębicka, *Europejski model socjalny*, Radom 2013, s. 24–26.

grup społeczeństwa ekonomicznie i socjalnie najsłabszych². Oznacza to zarówno prowadzenie działań osłonowych przez powołane do tego instytucje rządowe, jak i samorządowe, a także diagnozowanie aktualnej sytuacji i prognozowanie zagrożeń. Podkreśla się, iż istotne jest w tym kontekście tworzenie strategii i programów w celu rozwiązywania ważkich problemów społecznych³.

W zainteresowaniach badawczych polityki społecznej jako dyscypliny naukowej pozostaje m.in.: określenie istoty i zadań, stworzenie aparatu metodologicznego i ram teorii przestrzeni społecznej, poszukiwanie prawidłowości w składających się na nią zjawisk i procesów, badanie świadomości społecznej i politycznej, kształtowanie jej w oparciu o wyniki badań naukowych, prognozowanie rozwoju rzeczywistości społecznej⁴.

Polityka społeczna w świadomości społecznej funkcjonuje jako podstawowe narzędzie pomocowe dla jednostki oraz rodziny. Utożsamia się ją głównie z polityką państwa. Aktualnie istotny wpływ na politykę społeczną wywiera globalizacja, prowadząca do powstania tzw. globalnej (transnarodowej) polityki społecznej, realizowanej na poziomie ponadnarodowym⁵.

Współczesna polityka społeczna wskazuje dwa zasadnicze modele: anglosaski (interwencyjny) i nadreński (europejski)⁶. Model anglosaski charakteryzuje się interwencjonizmem państwa w niektórych sferach życia społecznego. Ważne jest stałe kontrolowanie, analizowanie zjawisk i procesów wchodzących w zakres polityki społecznej w takich sferach, jak: zatrudnienie, edukacja, migracje, funkcjonowanie rodziny, kwestie demograficzne, ubezpieczenia społeczne, mieszkalnictwo, problemy ludzi w podeszłym wieku. Elementem modelu anglosaskiego jest działalność samorządów, organizacji pozarządowych, wyznaniowych, etnicznych i rodziny. Działalność oddolna obywateli w ramach różnego rodzaju organizacji powoduje, że skutecznie przyczyniają się do przeciwdziałania patologiom społecznym, np. bezrobociu, bezdomności, wykluczeniu społecznemu itp. Model nadreński odnosi się do działań ujawniających się w przestrzeni europejskiej. Celem jego jest wyrównywanie różnic wielonarodowej przestrzeni socjalnej, przeciwdziałanie wykluczeniu i marginalizacji funkcjonującej

² J. Auleytner, *Polityka społeczna. Teoria a praktyka*, Warszawa 1997, s. 20.

³ Idem, *Polityka społeczna w rzeczywistości współczesnych procesów globalnych*, [w:] *Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących we współczesnym świecie*, red. M. Kubiak, Gdańsk 2014, s. 13.

⁴ Ibidem, s. 14.

⁵ Idem, *Polityka społeczna w rzeczywistości współczesnych przemian cywilizacyjnych*, [w:] *Umiędzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, red. K. Głąbicka, M. Kubiak, Gdańsk 2013, s. 39 i n.

⁶ Idem, *Polityka społeczna a współczesne wyzwania bezpieczeństwa cywilizacyjnego*, [w:] *Polityka społeczna dla bezpiecznego rozwoju*, red. M. Leszczyński, M. Kubiak, Gdańsk 2015, s. 12.

w różnych płaszczyznach organizacji politycznej (państwach, regionach, miastach, gminach). Podejmowane działania socjalne adresowane są do jednostek i grup najsłabszych, które nie funkcjonują w ramach minimalnego kryterium dochodowego. Istotnym aspektem w ramach tego modelu jest stworzenie odpowiedniego zabezpieczenia społecznego. Model ten jest wspomagany przez odpowiednie regulacje prawne dotyczące np. dostępu do edukacji, migracji, zasiłków i pomocy rzeczowej, runku pracy, kwestii podatkowych. Ma miejsce odrzucenie tradycyjnego paternalizmu społecznego, który pozostaje w sprzeczności z założeniami gospodarki rynkowej⁷.

W sferze realizacji świadczeń socjalnych wyróżnia się według R. Titmussa trzy modele polityki społecznej: marginalny (rezydualny), motywacyjny (służebny) i instytucjonalno-redystrybucyjny. N. Furniss i D. Tilton wyodrębniają państwo pozytywne, państwo bezpieczeństwa socjalnego, państwo dobrobytu społecznego, zaś G. Esping-Andersen: reżim liberalny, konserwatywno-korporacyjny i socjaldemokratyczny. Rozpowszechniona jest także klasyfikacja obejmująca cztery modele: skandynawski (nordycki), anglosaski, kontynentalny i śródziemnomorski⁸. W modelu skandynawskim dostrzega się znaczną ingerencję państwa w sferze bezpieczeństwa jednostek od etapu narodzin do śmierci, co przekłada się na powszechny i bezpłatny system ochrony zdrowia i oświaty; rozbudowany jest system wsparcia osób starszych oraz rodzin z dziećmi. Model ten występuje w Danii, Szwecji, Norwegii oraz Holandii. W Wielkiej Brytanii i Irlandii funkcjonuje model anglosaski charakteryzujący się pomocą społeczną głównie dla osób w wieku produkcyjnym. W modelu kontynentalnym, obejmującym zasięgiem Austrię, Belgię, Francję, Niemcy i Luksemburg, świadczenia kierowane są głównie z tytułu niepełnosprawności, macierzyństwa, w związku z wkluczaniem z rynku pracy. W modelu śródziemnomorskim, rozwiniętym w Hiszpanii, Portugalii i we Włoszech, zaznacza się znaczący wpływ Kościoła, przy niskim udziale państwa w sferze pomocy społecznej kierowanej głównie dla osób bezrobotnych i starszych⁹.

Po 1989 r. w Polsce zaczęto dostrzegać model polityki społecznej zwanym socjaldemokratycznym, wówczas rozumianym szeroko, tzn.: od pomocy w formie działań osłonowych dla najsłabszych, poprzez narzędzie do wyrównywania różnic społecznych w obszarze zdrowia, edukacji, mieszkalnictwa i rodziny. Model takiej polityki społecznej interpretowano jako inwestycję w społeczeństwo, a w konsekwencji wpły-

⁷ K. Głębicka, *Socjalny wymiar Europy. Od niewolnictwa do obywatelskości*, Radom 2006; A. Chodubski, *Polityka społeczna a współczesne...*, s. 12–13.

⁸ J. Leska-Ślęzak, *Imigranci w Holandii a kwestia adaptacyjna*, [w:] *Umiędzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, red. K. Głębicka, M. Kubiak, Gdańsk 2013, s. 286.

⁹ *Ibidem*, s. 286–287.

wu na jej rozwój i gospodarkę. Założeniem takiej polityki miał być jej uniwersalizm, czyli powszechny dostęp bez względu na status majątkowy przy założeniu wprowadzonego systemu usług publicznych¹⁰.

Istotnym elementem polityki społecznej zwłaszcza w rozumieniu modelu socjaldemokratycznego jest bezpieczeństwo socjalne. Zabezpieczenie w tym zakresie ukierunkowane jest na szczególną ochronę jednostki, w celu zapewnienia optymalnego poczucia stabilizacji. Poprawa jakości życia ma wpływać pośrednio na niwelowanie skutków stresogennych, zaś w społeczeństwie eliminacji niepokojów dając tym samym poczucie samostanowienia¹¹.

Istotnym obszarem w ramach polityki społecznej, nie tylko w Polsce, pozostaje polityka rodzinna. Aktualnie uwaga badaczy, jak i praktyków koncentruje się głównie na spadku poziomu dzietności, a w związku z tym na poszukiwaniu rozwiązań prowadzących do wzrostu liczby urodzeń oraz służących właściwemu (racjonalnemu) wsparciu i rozwiązywaniu problemów rodzin¹². Pożądanym ideałem jest efektywna i skuteczna polityka rodzinna, realizowana w oparciu o właściwie dobrane instrumenty prawne i ekonomiczne¹³.

Założeniem polityki rodzinnej w ujęciu socjaldemokratycznym jest stałe wsparcie rodzin ze szczególnym uwzględnieniem poprawy warunków bytowych, bez względu na stopień ewentualnej dysfunkcji czy kryterium ubóstwa. Pomoc w takim zakresie nie ogranicza się wyłącznie do pracy socjalnej, ale przede wszystkim ukierunkowana jest na uniwersalne instrumenty zabezpieczenia społecznego¹⁴.

Zabezpieczeniem takim jest możliwość m.in.: uzyskania świadczeń rodzinnych, wpływających na poprawę jakości życia oraz zabezpieczenia rodziny znajdującej się w trudnej sytuacji materialnej i bytowej. W zależności od sytuacji finansowej oraz ewentualnego posiadanego orzeczenia o stopniu niepełnosprawności rodzina może wnioskować o świadczenia rodzinne w postaci: zasiłku rodzinnego z dodatkami (np. z tytułów urodzenia dziecka, opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego, samotnego wychowywania dziecka, wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia

¹⁰ M. Syska, *Socjaldemokratyczna polityka społeczna*, red. M. Syska, Wrocław 2012, s. 15.

¹¹ Ibidem, s. 26–27.

¹² A. Durasiewicz, *Kierunki rozwoju polityki rodzinnej w Polsce – dylemat społeczny zachodzących zmian i wyzwań na przyszłość*, [w:] *Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących w współczesnym świecie*, red. M. Kubiak, Gdańsk 2014, s. 102.

¹³ A. Durasiewicz, *Ogólnonarodowe rozwiązania w zakresie polityki rodzinnej na przykładzie wybranych krajów – rekomendacje dla Polski*, [w:] *Umiejdzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, red. K. Głąbicka, M. Kubiak, Gdańsk 2013, s. 126.

¹⁴ R. Bakalarczyk, *Polityka na rzecz rodziny i opieki*, [w:] *Socjaldemokratyczna polityka społeczna*, red. M. Syska, Wrocław 2012, s. 65–67.

przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania, rozpoczęcia roku szkolnego) oraz jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka. W związku z prowadzonym zabezpieczeniem społecznym przez właściwego ministra rodziny mają możliwość uzyskania także świadczeń opiekuńczych, jak: zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne czy specjalny zasiłek opiekuńczy. Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest przede wszystkim od spełnienia kryterium dochodowego¹⁵. Polityka rodzinna także zabezpiecza rodzica samotnie wychowującego dzieci, przy braku możliwości wyegzekwowania obowiązku alimentacyjnego ustalonego sądowno. Zaznaczyć należy, iż podobnie jak w świadczeniach rodzinnych ustalone jest kryterium dochodowe oraz maksymalna wysokość otrzymywanego świadczenia dla osoby uprawnionej w rodzinie do 500 zł miesięcznie¹⁶. Istotnym wsparciem dla rodzin jest świadczenie wychowawcze wprowadzone na mocy ustawy o pomocy państwa w wychowaniu dzieci. Kwota świadczenia wynosi 500 zł na każde drugie dziecko w rodzinie do ukończenia 18 roku życia lub każde dziecko przy ustalonym kryterium dochodowym osobno dla dziecka zdrowego i osobno dla dziecka posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności¹⁷.

Należy nadmienić, iż świadczenia rodzinne, świadczenia z funduszu alimentacyjnego oraz świadczenia wychowawcze realizowane są jako zadania zlecone gminie i dotowane z budżetu państwa. Oznacza to, że realizatorem tych zadań jest wójt, burmistrz, prezydent właściwy ze względu na zamieszkanie wnioskodawcy. Wnioskodawca składając dokumenty o świadczenie staje się uczestnikiem postępowania administracyjnego, które kończy się wydaniem decyzji. Otrzymując decyzję ma prawo odwołać w ciągu 14 dni od otrzymania decyzji do właściwego Samorządowego Kolegium Odwoławczego za pośrednictwem jednostki wydającej decyzję.

Kolejnym istotnym elementem polityki rodzinnej w Polsce jest wprowadzona w 2014 r. Karta Dużej Rodziny (KDR), która jest ogólnopolskim systemem zniżek dla rodzin wielodzietnych, przysługującym niezależnie od dochodu dla rodzin posiadających minimum trójkę dzieci w wieku do ukończenia 18 roku życia, w przypadku kontynuacji nauki do 25 roku życia oraz bez ograniczeń wiekowych, gdy dziecko posiada orzeczenie o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Rodzice otrzymują KDR dożywotnio. Rodzina, aby otrzymać Kartę Dużej Rodziny zobowiązana jest do złożenia wniosku do właściwego wójta, burmistrza, prezydenta

¹⁵ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz.U. 2015, poz. 114 z późn. zm.).

¹⁶ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz.U. 2016, poz. 169, z późn. zm.).

¹⁷ Ustawa z dnia 17 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2016, poz. 195).

ze względu na miejsce zamieszkania. Karta wydawana jest bezpłatnie, w przypadku odmowy wydania KDR, jednostka realizująca zadanie zlecone jest zobowiązana do wydania decyzji administracyjnej w tej sprawie. Karta Dużej Rodziny uprawnia do korzystania ze zniżek na terenie całego kraju. Zniżki oferowane są zarówno przez przedsiębiorców, jak i instytucje publiczne¹⁸. Wykaz miejsc oraz instytucji prowadzony jest przez właściwego ministra do spraw zabezpieczenia społecznego¹⁹. Obecnie wskazuje się 1179 podmiotów uczestniczących w ogólnopolskiej KDR²⁰. Posiadacz karty może skorzystać m.in.: z ulgi podatkowej, zniżki na przejazdy PKP, ulgi za wydanie paszportu, obniżonych kosztów biletów (do muzeów, teatrów, kina, galerii, parków), zniżek do sieciowych sklepów spożywczych, skorzystać także z wielu usług optycznych, fryzjerskich, gastronomicznych, kursów językowych. Ulgi także przyznawane są przez koncerty paliwowe i energetyczne oraz w sferze telefonicznej i internetowej. Należy nadmienić, że pozyskiwaniem partnerów do ogólnopolskiej Karty Dużej Rodziny zajmuje się Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – dla podmiotów strategicznych oraz na podstawie podpisanego porozumienia między ministrem a wojewodą dla podmiotów o charakterze lokalnym lub o zasięgu krajowym przy wskazaniu sprzedaży internetowej. Wojewoda pozyskuje potencjalnych partnerów do KDR właściwych ze względu na siedzibę podmiotu gospodarczego w danym województwie. Podmiot gospodarczy wyrażający chęć uczestnictwa w ogólnopolskiej KDR zobowiązany jest do złożenia wniosku elektronicznego. Wojewoda właściwy rozpatruje wniosek, negocjuje rodzaj i wysokość ulgi, w szczególnych przypadkach może odmówić przyznania partnerstwa w KDR, wydając decyzje administracyjną. Po pozytywnym rozpatrzeniu wniosku podpisywana zostaje umowa między partnerem a właściwym wojewodą, której zapisy regulują przywileje i obowiązki. Partner otrzymuje możliwość posługiwania się logiem ogólnopolskiej KDR, a tym samym zobowiązuje się do udzielania zniżek dla rodzin wielodzietnych na podstawie aktualnych Kart Dużej Rodziny. Wszystkie koszty związane z udziałem w KDR ponosi przedsiębiorca, otrzymując w zamian większą rozpoznawalność, prestiż uczestnictwa w KDR oraz ma możliwość świadomego budowania pozytywnego wizerunku własnej działalności oraz zwiększonego dotarcia do danej grupy docelowej. Wskazać należy, iż rodzin wielodzietnych z trójką i więcej dzieci w Polsce jest 626,8 tys. rodzin, 3,4 mln osób łącznie w rodzinach²¹. Z szacunków Ministerstwa do spraw Zabezpie-

¹⁸ Raport Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Nowa polityka rodzinna w Polsce 2011–2015, Warszawa 2015, s. 14–15.

¹⁹ Ustawa z dnia z dnia 23 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. 2014, poz. 1863).

²⁰ <https://rodzina.gov.pl/duza-rodzina/wyszukiwanie-partnerow-karty-duzej-rodziny>, odczyt z dn. 30.06.2016.

²¹ <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/>, odczyt z dn. 30.06.2016.

czenia Społecznego w 2014 r. do proponowanego wówczas rozporządzenia wykonawczego²² w związku planowanym wprowadzeniem programu dla rodzin wielodzietnych wynika, że do końca 2015 r. wszyscy członkowie rodzin wielodzietnych będą posiadali ogólnopolskie KDR, zaś 19,8 tys. kart może zastać wydanych na podstawie nowych urodzeń w rodzinach będących już w systemie KDR ok. 14,1 tys. dzieci oraz 5,7 tys. jako nowych rodzin. Szacowany koszt wprowadzenia ogólnopolskiej KDR w 2014 r. zaplanowano na kwotę 15,95 mln zł, zaś kontynuacji w 2015 r. 20,7mln zł, zaś podtrzymanie zadania zleconego w latach 2016–2024 wynosić ma ok. 4,39 mln zł. Oceniając należy stwierdzić, iż wydatki na realizację ogólnopolskiej KDR we wszystkich gminach w Polsce oraz kosztami związanymi z obsługą i wydaniem kart przez Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych jest niska w porównaniu do jej zasięgu. Podkreślając również fakt krótkiego okresu jej funkcjonowania oraz dalszej fazy rozwoju w poszukiwaniu znaczących podmiotów gospodarczych istotnie wpływających na wysokość oferowanych zniżek dla rodzin wielodzietnych.

Jak wynika z wystąpienia pokontrolnego prezesa Najwyższej Izby Kontroli za 2015 r. realizatorzy Karty Dużej Rodziny prawidłowo wykonywali zadanie zlecone w tym zakresie. W dokumencie tym podkreślono, że KDR istotnie wspiera rodziny wielodzietne, jako uzupełnienie do prowadzonej obecnie polityki rodzinnej. W związku z fazą dalszego rozwoju ogólnopolskiej KDR Najwyższa Izba Kontroli wskazała, że oferowane zniżki są rozbieżne z oczekiwaniami rodzin wielodzietnych, zarówno w wymiarze finansowym, jak i co do rodzaju dostępnych ulg. Uogólniając wyniki kontroli warto zauważyć w jakich i ilu instytucjach zostały przeprowadzone postępowania kontrolne NIK (Ministerstwo właściwe do spraw zabezpieczenia społecznego; gminy: Białystok, Suwałki, Łomża, Kędzierzyn-Koźle, Opole, Głuchołazy, Piotrków Trybunalski, Radomsko, Tomaszów Mazowiecki, Rawicz, Poznań, Piła)²³ oraz w jaki sposób i na jakiej grupie ankietowanych NIK określił potrzeby rodzin. Wydane wnioski i zalecenia przesłano do wiadomości wszystkich wojewodów realizujących ogólnopolską KDR. Należy wskazać, iż według wystąpienia pokontrolnego ankietowane rodziny określiły trudność w rozróżnianiu ogólnopolskiej Karty Dużej Rodziny od samorządowych KDR, które to wprowadzane są indywidualnie przez rady gmin.

W samorządowych KDR odrębnie pozyskuje dana gmina partnerów do swojego właściwie prowadzonego programu, minister właściwy jedynie zbiera dane o ilości takich samorządowych programów występujących w poszczególnych województwach. W województwie pomorskim w 2015 r. samorządowe programy były realizowane

²² Uzasadnienie do projektu rozporządzenia w sprawie szczególnych warunków realizacji rządowego programu dla rodzin wielodzietnych.

²³ <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/15/045/>, odczyt z dn. 30.06.2016.

w 19 gminach, zaś nie prowadzono samorządowych KDR w żadnym starostwie powiatowym, a także u Marszałka Województwa Pomorskiego w tzw. wojewódzkiej KDR.

Podsumowując stwierdzić należy, że:

1. polityka społeczna w Polsce w ramach modelu socjaldemokratycznego ukierunkowana jest na bezpieczeństwo socjalne;
2. istotnym wyzwaniem dla polskiej polityki społecznej jest podniesienie poziomu dzietności w oparciu o efektywne rozwiązania w polityce rodzinnej;
3. w ramach polityki rodzinnej prowadzone są działania ukierunkowane na zabezpieczenie społeczne poprzez m.in.: świadczenia rodzinne, świadczenia z funduszu alimentacyjnego, świadczenia wychowawcze;
4. istotnym elementem polityki rodzinnej w Polsce było wprowadzenie w 2014 r. Karty Dużej Rodziny, skierowanej do rodzin wielodzietnych (posiadających minimum trójkę dzieci);
5. Karty Dużej Rodziny jest ogólnopolskim wsparciem (w odróżnieniu od kart samorządowych);
6. w ciągu dwóch lat funkcjonowania w systemie polityki społecznej Karta Dużej Rodziny jest honorowana przez 1179 partnerów i jest instrumentem rozwijającym się.

Bibliografia

Auleytner J., *Polityka społeczna teoria a praktyka*, Warszawa 1997.

Bakalarczyk R., *Polityka na rzecz rodziny i opieki*, [w:] *Socjaldemokratyczna polityka społeczna*, red. M. Syska, Wrocław 2012.

Chodubski A., *Polityka społeczna w rzeczywistości współczesnych przemian cywilizacyjnych*, [w:] *Umiędzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, red. K. Głąbicka, M. Kubiak, Gdańsk 2013.

Chodubski A., *Polityka społeczna w rzeczywistości współczesnych procesów globalnych*, [w:] *Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących we współczesnym świecie*, red. M. Kubiak, Gdańsk 2014.

Chodubski A., *Polityka społeczna a współczesne wyzwania bezpieczeństwa cywilizacyjnego*, [w:] *Polityka społeczna dla bezpiecznego rozwoju*, red. M. Leszczyński, M. Kubiak, Gdańsk 2015.

Durasiewicz A., *Ogólnonarodowe rozwiązania w zakresie polityki rodzinnej na przykładzie wybranych krajów – rekomendacje dla Polski*, [w:] *Umiędzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, red. K. Głąbicka, M. Kubiak, Gdańsk 2013.

Durasiewicz A., *Kierunki rozwoju polityki rodzinnej w Polsce – dylemat społeczny zachodzących zmian i wyzwań na przyszłość*, [w:] *Polityka społeczna wobec wyzwań i zmian zachodzących we współczesnym świecie*, red. M. Kubiak, Gdańsk 2014.

Głąbicka K., *Europejski model socjalny*, Radom 2013.

Głąbicka K., *Socjalny wymiar Europy. Od niewolnictwa do obywatelskości*, Radom 2006.

Leska-Ślęzak J., *Imigranci w Holandii a kwestia adaptacyjna*, [w:] *Umiejdzynarodowienie polskiej polityki społecznej – aspekty globalne i europejskie*, red. K. Głąbicka, M. Kubiak, Gdańsk 2013.

Raport Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, *Nowa polityka rodzinna w Polsce 2011–2015*, Warszawa 2015.

Syska M., *Socjaldemokratyczna polityka społeczna*, red. M. Syska, Wrocław 2012.

Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz.U. 2015, poz. 114 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz.U. 2016, poz. 169 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2016, poz. 195).

Ustawa z dnia 23 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. 2014, poz. 1863).

<https://rodzina.gov.pl/duza-rodzina/wyszukiwanie-partnerow-karty-duzej-rodziny>.

<https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/15/045/>.